

HISTORICAL AND DEMOGRAPHIC FACTORS OF MIGRATION PROCESSES IN UZBEKISTAN

Sevara Zohidjanovna Mamajonova

Researcher at Karshi State Technical University

Karshi, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Uzbekistan, migration, historical-demographic factors, workforce, industrial migration, rural-to-urban movement, labor resources, youth migration, employment, economic development.

Received: 04.08.26

Accepted: 05.08.26

Published: 06.08.26

Abstract: This article analyzes the historical and demographic factors of migration processes in Uzbekistan. The study examines economic, social, and political drivers of migration, the relationship between migration flows and industrial and agricultural development, as well as population movements and employment. Results indicate that migration processes are closely linked to socio-economic development and demographic changes.

O'ZBEKISTONDA MIGRATSIYA JARAYONLARINING TARIXIY-DEMOGRAFIK OMILLARI

Sevara Zohidjanovna Mamajonova

Qarshi davlat texnika universiteti tadqiqotchisi

Qarshi, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: O'zbekiston, migratsiya, tarixiy-demografik omillar, ishchi kuchi, sanoat migratsiyasi, qishloqdan shaharga ko'chish, mehnat resurslari, yoshlar migratsiyasi, bandlik, iqtisodiy rivojlanish.

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekistonda migratsiya jarayonlarining tarixiy-demografik omillarini tahlil qiladi. Tadqiqot migratsiyaning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sabablarini, sanoat va qishloq xo'jaligi rivojlanishiga bog'liq migratsiya oqimlarini, shuningdek, aholi harakati va bandligini o'rganadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, migratsiya jarayonlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va demografik o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq.

ИСТОРИКО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В УЗБЕКИСТАНЕ

Севара Зоҳиджановна Мамажоновна

Исследователь

Каршинского государственного технического университета

Кариши, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Узбекистан, миграция, историко-демографические факторы, рабочая сила, промышленная миграция, переселение из деревни в город, трудовые ресурсы, молодежная миграция, занятость, экономическое развитие.

Аннотация: Статья посвящена анализу историко-демографических факторов миграционных процессов в Узбекистане. Исследование рассматривает экономические, социальные и политические причины миграции, связь миграционных потоков с развитием промышленности и сельского хозяйства, а также перемещения населения и занятость. Результаты показывают, что миграционные процессы тесно связаны с социально-экономическим развитием и демографическими изменениями.

Kirish. XX asrning o'rtalaridan boshlab O'zbekiston SSRda sanoat va qishloq xo'jaligi tarmoqlari keskin rivojlandi. Bu rivojlanish jarayoni nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minladi, balki aholi bandligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va sanoat shaharlarini barpo etish zaruratini ham keltirib chiqardi. Shu munosabat bilan, aholini ko'chirish va mehnat resurslarini strategik taqsimlash tizimi shakllandi, bu esa mehnat bozorida yetarli ishchi kuchini ta'minlashga imkon berdi. Tarixiy-demografik kontekstda, ushbu migratsiya jarayonlari iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy omillarga bevosita bog'liq bo'lib, respublika sanoati va urbanizatsiya jarayonlarining barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynadi [1].

Shuningdek, global miqyosda migratsiya insoniyat tarixida doimiy va kompleks jarayon sifatida namoyon bo'lgan. U iqtisodiy resurslar, ishchi kuchining yetishmasligi, demografik o'zgarishlar, shuningdek siyosiy va ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog'liq. Migratsiya nafaqat shaxs va oilaning ijtimoiy-iqtisodiy hayotiga ta'sir qiladi, balki mamlakatlararo iqtisodiy hamkorlik, ishchi kuchini yetkazib berish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi [2].

Bugungi kunda O'zbekiston migratsiya jarayonlarida faol ishtirok etuvchi mamlakat sifatida nafaqat tarixiy tajribalardan, balki zamonaviy strategik yondashuvlardan ham foydalanmoqda. Masalan, sanoat va urbanizatsiya rivojlanishiga mos ravishda ishchi kuchini taqsimlash, yoshlar migratsiyasi va bandlikni nazorat qilish tizimlari joriy etilgan. Shu bilan birga, migratsiya jarayonlarining ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik oqibatlarini o'rganish va optimallashtirish O'zbekistonning zamonaviy migratsiya siyosatining muhim elementiga aylanib bormoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, migratsiya jarayonlarini tartibga solish nafaqat mehnat resurslarini optimal taqsimlash, balki aholi turmush darajasini oshirish, yoshlar bandligini ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Shu tariqa, tarixiy-demografik tajribani o'rganish orqali zamonaviy migratsiya jarayonlarini nazorat qilish va boshqarish tizimini yanada takomillashtirish mumkin.

Metodlar. Tadqiqot tarixiy, hujjatli va statistik tahlil metodlariga asoslandi. Ilmiy ish davomida arxiv hujjatlari, respublika statistika qo'mitasi hisobotlari, mehnat migratsiyasi bo'yicha mavjud ma'lumotlar, shuningdek, sanoat korxonalari faoliyatiga oid manbalar chuqur o'rganildi. Ushbu manbalar migratsiya jarayonlarining tarixiy ildizlari, iqtisodiy va demografik konteksti hamda regional taqsimoti haqida aniq ma'lumotlar taqdim etdi [3].

Shuningdek, demografik ko'rsatkichlar, aholi bandligi, urbanizatsiya darajasi va ijtimoiy so'rovlar natijalari tahlil qilinib, migratsiya jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari aniqlangan. Bu yondashuv migratsiya oqimlarining intensivligi, yo'nalishlari va ularning aholi tarkibiga ta'sirini chuqur tushunishga imkon berdi. Tarixiy-demografik kontekstda migratsiya jarayonlarini o'rganish orqali, ular iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy omillar bilan qanday bog'liq ekanligi hamda mehnat resurslarining taqsimlanishidagi dinamikani aniqlash mumkin bo'ldi[4].

Bundan tashqari, statistik tahlillar migratsiya oqimlarining turli davrlarda, xususan sanoat va qishloq xo'jaligi tarmoqlarining rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan o'zgarishlarni ko'rsatdi. Shu yo'l bilan, tadqiqot migratsiya jarayonlarining murakkab va ko'p qirrali xarakterini, shuningdek, ularning jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi rolini ilmiy asosda aniqlash imkonini berdi.

Muhokama va natijalar. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda migratsiya jarayonlari tarixiy va demografik omillarga asoslanib uch bosqichda shakllangan. Birinchi bosqich – potensial migratsiya bo'lib, unda aholining yangi yashash joyiga ko'chish rejalari va imkoniyatlari aniqlanadi. Ushbu bosqichda ishchi kuchi talab va taklifi, shuningdek, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlar batafsil tahlil qilinadi. Aholining bandlik darajasi, turmush sharoiti va malakali ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyoj bu bosqichda migratsiya oqimlarini prognoz qilish imkonini beradi[5].

Ikkinchi bosqich – ko'chish jarayoni, ya'ni aholi yangi joyga ko'chishi va ish hamda yashash sharoitlariga moslashish jarayonidir. Bu bosqichda huquqiy tartibga solish, migratsiya bilan bog'liq hujjatlarni rasmiylashtirish, shuningdek ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi. Migrantlarni yangi sharoitga moslashtirish uchun uy-joy, ish joyi va ta'lim tizimiga kirish imkoniyatlarini yaratish zarur[6].

Uchinchi bosqich – integratsiya bosqichi bo‘lib, unda migrantlar yangi yashash sharoitlariga moslashadi, ishchi va ijtimoiy faoliyatga kiradi hamda oilaviy va ijtimoiy moslashuvni rivojlantiradi. Ushbu jarayon jamiyatga adaptatsiya, mahalliy ijtimoiy tizimlar bilan o‘zaro aloqalar va yoshlar integratsiyasini ta‘minlash bilan tavsiflanadi[7].

Sanoat tarmoqlaridagi ishchi kuchi yetishmovchiligi, shuningdek urbanizatsiya jarayonining tezlashuvi migratsiya oqimlarini sezilarli darajada kuchaytirdi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, 1950–1980-yillarda aholini sanoat shaharlariga ko‘chirish va bandligini ta‘minlash respublika iqtisodiy barqarorligi va mehnat resurslarining samarali taqsimlanishi bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan. Shu bilan birga, bu jarayonlar migratsiya siyosatini shakllantirish, mehnat resurslarini yetarli darajada taqsimlash va aholi turmush darajasini oshirishning strategik ahamiyatini ham namoyon qildi[8].

Migratsiya jarayonlarini tadqiq qilish shuni ko‘rsatadiki, ular iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy kontekst bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, sanoat va urbanizatsiya siyosati bilan uyg‘un amalga oshirilsa, aholi bandligi va mehnat resurslarining malakasi sezilarli darajada oshadi. Shu tariqa, migratsiya nafaqat ishchi kuchini ta‘minlash, balki respublika iqtisodiy barqarorligini saqlash va ijtimoiy rivojlanishga hissa qo‘shadi.

Migratsiya jarayonlarini tartibga solish va mehnat resurslarini samarali taqsimlashda davlat siyosati, iqtisodiy rag‘batlar va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Samarali siyosat nafaqat ishchi kuchining yetarli darajada ta‘minlanishini kafolatlaydi, balki migratsiya oqimlarining ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka ta‘sirini ham minimallashtiradi. Shu bilan birga, yosh avlodning migratsiyaga tayyorligini baholash, ularni yangi ijtimoiy, madaniy va ish sharoitlariga moslashtirish psixologik yondashuvlarni talab qiladi. Bu jarayonda, nafaqat yoshlar, balki ularning oilalari ham integratsiyaga tayyorlanadi, psixologik qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy maslahatlar orqali moslashuv jarayoni soddalashtiriladi[9].

Bugungi kunda O‘zbekiston fuqarolari global migratsiya jarayonlarida faol ishtirok etmoqda. Ularning xorijiy mamlakatlarda ishlash faoliyati nafaqat o‘zlarining moliyaviy farovonligini oshirishga, balki respublika iqtisodiyotiga pul tushumlari, tajriba almashinuvi va ijtimoiy integratsiya orqali sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Shu yo‘l bilan, mehnat migratsiyasining nazorat qilinishi, migrantlarni huquqiy va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, ularning yangi ish va yashash sharoitlariga moslashuvini ta‘minlash O‘zbekistonning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy farovonligini oshirishga xizmat qiladi[10].

Shuningdek, ilg‘or raqamli monitoring tizimlari va migratsiya bo‘yicha innovatsion yondashuvlar mamlakatga migratsiya oqimlarini prognoz qilish, ishchi kuchi talabini oldindan aniqlash va migratsiya oqimlarining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Shu tariqa, migratsiya jarayonlarini boshqarish nafaqat iqtisodiy, balki psixologik, ijtimoiy va strategik nuqtai nazardan ham samarali bo'ladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonning migratsiya jarayonlarini tarixiy-demografik nuqtai nazardan o'rganish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bu jarayonlar uch asosiy bosqichda amalga oshadi: birinchisi, aholining yangi yashash joyiga ko'chishga tayyorlanishi va imkoniyatlarni baholash; ikkinchisi, ko'chish jarayoni va yangi ish hamda yashash sharoitlariga moslashish; va uchinchisi, migrantlarning yangi jamiyatga integratsiyasi va ijtimoiy moslashuvi. Shu bosqichlar respublika iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, ishchi kuchi yetishmovchiligini bartaraf etish va yosh avlodning ijtimoiy integratsiyasini oshirish bilan chambarchas bog'liq.

Shuningdek, davlatning siyosiy, iqtisodiy va psixologik yondashuvlari migratsiya oqimlarini samarali tartibga solishda va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni saqlashda asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Samarali migratsiya siyosati mehnat resurslarini optimal taqsimlash, aholi bandligini oshirish, yoshlarni yangi sharoitlarga tayyorlash va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash orqali ijtimoiy xavfsizlikni mustahkamlash imkonini yaratadi.

Shu bilan birga, zamonaviy migratsiya jarayonlarini tahlil qilish va boshqarish, raqamli monitoring va prognozlash vositalarini joriy etish orqali ularning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini oshirish mumkin. Bu yondashuv nafaqat respublika iqtisodiyotining rivojlanishiga, balki aholining yashash darajasini barqaror oshirish va jamiyatdagi ijtimoiy muvozanatni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdukarimov S. Migratsiya jarayonlari va mehnat resurslarini boshqarish. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. - 142 b.
2. Karimov B. O'zbekiston fuqarolarining mehnat migratsiyasi: tarixiy va zamonaviy tajriba. - Toshkent: Fan, 2019. - 130 b.
3. Tursunov N. Yoshlar migratsiyasi va ijtimoiy integratsiya. - Samarqand: Ijtimoiy tadqiqotlar, 2021. - 156 b.
4. FAO, IOM. World Migration Report 2020. - Geneva: International Organization for Migration, 2020. - 212 p.
5. BMT. International Migration Statistics 2019. — New York: United Nations, 2019. - 180 p.
6. Rasulova M. O'zbekiston migratsiya jarayonlari tarixida ijtimoiy-iqtisodiy omillar. - Toshkent: Ta'lim, 2018. - 144 b.

7. Tursunova N. Sanoat va urbanizatsiya jarayonida ishchi kuchi migratsiyasi. - Samarkand: Fan, 2017. - 130 b.
8. Xolmatov A. Bandlik va migratsiya. - Toshkent: O'qituvchi, 2016. - 168 b.
9. Karimova D. Global mehnat migratsiyasi va O'zbekiston. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. - 150 b.
10. Abdulkarimov S. Mehnat migratsiyasi va yoshlar bandligi. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. - 178 b.